

Laia de Quintana

VIURE COM UN SENYOR: TIPOLOGIES ARQUITECTÒNIQUES DE LES CASES BENESTANTS

A la primera meitat del segle XIX, a partir de la classificació d'Antoine-Chrysostome Quatremère de Quincy, Jean-Nicolas-Louis Durand i Gottfried Semper, es van establir uns tipus arquitectònics que delimitaven el marc teòric des d'on analitzar l'arquitectura. Els tipus marcaven les necessitats i les normes que regien un determinat edifici segons el seu ús. Aquestes necessitats es concretaven a partir de les tipologies que definien un marc base per a l'estudi de l'arquitectura. Actualment, s'entén per tipus arquitectònic un conjunt d'edificis amb unes característiques en comú i que generalment venen determinades per la funció de la construcció i la seva forma. Tipologia, en canvi, és la concreció del tipus un cop establertes les necessitats i ordenats els espais a partir de les seves funcions i interrelacions. En aquesta conferència vull demostrar que alguns elements característics de la tipologia d'habitatge emprada per les classes dirigents gironines a finals del segle XVIII, el palau neoclàssic, van ser incorporats per les noves tipologies d'habitatge de les cases que es construïen les classes dirigents a principis del segle XX.

L'abandonament dels palaus barrocs

A la seva tesi doctoral, Ramon Ripoll organitzava l'estudi de l'arquitectura a la ciutat de Girona preindustrial, entre 1760 i 1835, a partir de tres tipus d'edificacions: l'arquitectura residencial, la civil i la pública. Aquests tipus es corresponen, aproximadament, als habitatges, equipaments i infraestructures actuals. Dins l'arquitectura residencial distingia quatre tipologies diferents: la caseta, la casa amb pati, la casa gremial i la casa de veïns. Cap d'elles eren els habitatges de les

classes dirigents, que posava dins l'arquitectura civil. Ripoll situava els palaus gironins a la mateixa categoria que els edificis religiosos, el teatre, el cementiri o les presons. Més enllà de les funcions representatives de l'època que justificuessin aquesta classificació, avui dia els edificis senyoriaus que allotjaven la classe social més benestant han acabat essent un equipament, seus d'un museu, del Bisbat o de l'oficina d'un expresident de la Generalitat, per exemple.

Els palaus neoclàssics gironins, sovint entroncats en els seus antecedents medievals, s'organitzaven al voltant d'un pati central, que donava llum i ventilació a l'habitatge. S'hi accedia per la planta baixa a través d'una porta més o menys monumental. En aquest nivell hi solia haver les cavallerisses, les quadres i els cellers. En el pati mateix hi havia l'escala que conduïa a la primera planta, on vivien els senyors i on hi havia també els espais nobles de recepció. La resta de plantes solien estar destinades a l'habitatge, al treball del servei i a l'emmagatzematge de productes alimentaris o de mobiliari en desús.

L'edifici estava dividit socialment, doncs. Fins i tot els recorreguts eren diferents. L'escala i els salons eren utilitzats principalment pels propietaris, els visitants i els convidats, i les escales secundàries i els magatzems, pels servents i els proveïdors. Els senyors vivien en un lloc que no necessàriament coneixien del tot, ja que no n'habitaven tots els espais. Els senyors vivien, bàsicament, a la primera planta i al jardí. A finals del segle XVIII es van rehabilitar seguint aquesta tipologia un bon nombre de palaus gironins: la casa Carles, al número 2 de la plaça del Vi, entre 1765 i 1768; la casa Pastors, al número 2 de la plaça de la

Catedral, poc després de 1769; la casa Caramany, al número 2 del carrer dels Ciutadans, el 1785.

A la mateixa època, però sense poder precisar la data de les obres, es van adequar també la casa Solterra, al número 18 del carrer dels Ciutadans; la casa Martínez Davalillos, al número 18 del carrer Cort Reial, i tres finques consecutives al carrer Carreras Peralta, la casa Pérez Xifra, al número 2; la casa Heras de Puig, al número 4; i la casa Ferrer, al número 6. Residències de les principals famílies de la ciutat, construïdes per enginyers i mestres de cases, es van mantenir sense massa alteracions arquitectòniques durant el segle XIX, tot i que algunes ja es van començar a abandonar en aquest moment. Ja a principis del segle XX, molts d'aquests palaus havien deixat de ser la residència de les classes benestants i havien passat a ser immobles desocupats, mentre els industrials i els professionals lliberals prenen el lloc als hisendats en el poder polític i econòmic de la ciutat.

Fou llavors quan les noves cases senyoriales, construïdes per arquitectes, van esdevenir un símbol emblemàtic d'aquest relleu social entre les classes dirigents. I així, mentre es rehabilitaven els antics palaus barrocs per adaptar-los molt sovint a una tipologia diferent de la seva original, les noves cases dels senyors integraven elements característics de la tipologia de l'edifici senyorial a la seva tipologia inicial de casa gremial. Abans d'entrar en aquesta transformació, però, analitzem el cas de la Casa Carles de Girona com a exemple d'aquest recorregut vital dels palaus reconstruïts a la segona meitat del segle XVIII. El 1772, Martí de Carles va traslladar la seva residència habitual a l'antiga casa Xamar de la pla del Vi, al costat mateix de l'Ajuntament.

El seu cunyat, Salvador de Puig, havia comprat l'immoble el 1760. Al fons Casa Carles de l'Arxiu Diocesà de Girona es conserva un aixecament de l'estat en què es trobava l'edifici quan va adquirir-lo de Puig. La porta principal es trobava on avui hi ha la llibreria Les Voltes. L'entrada central era per als carros i cotxes de tracció animal. El pati interior era gairebé dues vegades més gran que l'actual i arribava pràcticament fins a la paret mitgera de l'Ajuntament. Al primer pis, l'escala finalitzava en un rebedor que posava en relació dos salons diferents: un de situat a la façana principal, sobre la volta de la plaça i part de la crugia nord; l'altre, obert al jardí, a l'espai interior del palau. Al primer s'hi arribava a través d'un corredor i enllaçava amb el dormitori i les habitacions senyoriales; el segon comunicava amb una capella. Del rebedor també s'accedia al menjador i, tot seguit, a la cuina. En el mateix fons diocesà es guarden els comptes de les obres realitzades entre 1766 i 1767, dirigides pel mestre de cases Salvador Lliura. També es guarden els comptes del fuster Ignasi Albrador, entre 1765 i 1768. La intervenció va reformar completament l'edifici, modificant el pati interior, els sostres, l'escala principal i la façana mateix de la plaça del Vi. Es van crear de nou els salons, la capella i el dormitori amb alcova destinat als visitants il·lustres, que després van ocupar Carles IV el 1802, Ferran VII el 1814, Amadeu de Savoia el 1871, Joan Bosco el 1886, o Alfons XIII el 1904.

Fins al 1767, la façana de la plaça del Vi tenia només dos balcons i una alçada irregular. Amb les obres es va unificar el coronament de l'edifici amb el tercer pis i es va afegir un nou balcó, sobre la crugia més al sud, on hi havia hagut una finestra. Probablement, l'aspecte regular i simètric de la

façana, amb quatre balcons a les plantes primera i segona, més el cinquè que hi ha al lateral i que enganxa l'espai de l'última volta amb la façana de l'Ajuntament, és d'aquest moment. Sobre el nou balcó de la crugia sud, que té una llosa de menor superfície, hi ha una finestra allargada a la segona planta, que enllaça harmoniosament amb les cinc finestres superiors de la tercera planta, a les quals cal afegir la sisena del lateral. Les obertures conformen un ordre regular i jeràrquic en la seva disminució per planta, remarcant així la rellevància dels espais, com ho feia també l'ordre decreixent de les alçades de les plantes. Amb la composició de la façana, per tant, els de Puig i els de Carles asseguraven la representació del seu estatus a la plaça central del poder civil de la ciutat, tota una demostració del seu pes en el sistema social, polític i econòmic de l'època.

Al segle XIX l'edifici va tenir obres de manteniment i de decoració. La tardor de 1805, els pintors Josep Miragüelo i Bartomeu Zajon van ornamentar diferents estances amb figures i històries, i la capella amb un «estilo liso y sencillo», com recull un contracte guardat al mateix fons de Carles de l'Arxiu Diocesà. L'any següent, el mestre de cases Miquel Llinas va arreglar el jardí.

A mitjans de segle, Joaquim de Carles i de Mendoza va remodelar el saló principal, afegint els escuts nobiliaris dels seus avantpassats en una nova decoració d'estil isabelí. A més d'aquestes modificacions, l'edifici demanava un manteniment constant. Es guarden els comptes del mestre de cases Francesc de Paula Martí, que entre 1881 i 1889 es va encarregar de reparar el teulat, tancar els forats que feien les rates, construir lavabos nous, netejar les humitats de les

parets, col·locar peces de ceràmica a la cuina, renovar els fogons, desembussar les xemeneies, assegurar l'estabilitat dels murs, arreglar els dentells de les portes i instal·lar les noves conduccions de gas, entre d'altres actuacions. L'edifici demanava la visita del mestre de cases cada mes.

L'única intervenció arquitectònica important a la casa durant el segle XIX va ser la rehabilitació del sostre de dues de les voltes de la plaça, la central i la que està més a prop de l'Ajuntament. De fet, des del carrer mateix es pot apreciar que tenen un sostre de cel ras, que contrasta amb el de l'altra volta. El maig de 1888, les dues voltes existents presentaven patologies estructurals prou importants perquè s'haguessin d'enderrocar. El sostre de volta d'aquests espais exteriors, construït a finals de 1765, es va substituir per una estructura de bigues de ferro. L'arquitecte municipal, Manuel Almeda, va dirigir-ne la intervenció.

Els últims anys del segle, quan els membres més grans de la família havien mort i els fills de Joaquim de Carles ja s'havien casat i havien abandonat el nucli familiar de la plaça del Vi, el palau es va anar deshabitant. Un indici clar d'aquesta extinció és la rehabilitació que el 1895 va convertir les habitacions del segon pis en un habitatge autònom, que van llogar a Dolors Armet.

A les seves memòries *Girona i jo*, al capítol XVII, Miquel de Palol retratava l'últim habitant de la casa: «era un vellet magrissó i insignificant, que vivia sol, amb un escassíssim servei monacal, com un espectre, en les immenses sales de l'edifici».

Unes pàgines abans, feia una descripció general magnífica sobre aquest abandonament dels palaus gironins, les

antigues cases dels senyors, en un text prou eloqüent que serveix per explicar com van arribar aquests casals nobles de Girona al segle xx:

“Aquí, [referint-se a la noblesa] hi tenien únicament la casa pairal, que restava tostemps tancada i barrada, no sabem si completament buida o atapeïda de mobles vells; això solament els antiquaris forasters ens ho sabrien dir, car eren els únics que alguna vegada, acompanyats del senyor procurador de les finques, hi entraven. En les de baix de la ciutat, per exemple, un vell italià exiliat n’adquiria una per a les seves estances immenses, establint-hi unes fondes; en un altre lloc, un industrial sobtadament enriquit hi tenia uns magatzems de ferro i la casa de categoria, com esqueia a la seva nova riquesa; l’altre, l’enderrocava per instal·lar-hi una banca; en totes elles, les quadres i cavallerisses, o els soportals (sic) d’entrada, esdevingueren establiments bigarrats, des de cotxeres de lloguer fins a tallers de fusters o botigues de pellaire; damunt les arcades de les golfes, s’hi bastien la munió de pisos de lloguer; d’aquell carrer «de ciutadans honrats» ben poca cosa en quedava”.

La referència a la fonda dels italians i al nou pes que ocupaven els industrials, els banquers o, fins i tot, els nous professionals del comerç i del lloguer, demostra que hi havia una nova classe dirigent que bastia, alhora, una versió actual de la mateixa tipologia arquitectònica de la qual els palaus abandonats eren tan sols un testimoni antic.

La Casa Masó, o com es construeix un palau modern

Retornem a la tesi de Ramon Ripoll. L'autor explicava que les cases humils estaven formades per dues o tres estances en edificis entre mitgeres d'una sola crugia i d'una sola planta. Molt sovint només tenien la cuina i la cambra, on es desenvolupaven simultàniament totes les activitats familiars. Si dormir i menjar eren l'expressió mínima de les funcions que organitzaven l'habitatge de les classes menys adinerades, la coexistència de funcions diferents en un mateix espai, la multifuncionalitat era una de les seves característiques fonamentals, que contrastava directament amb l'especialització de les estances dels palaus, on cada habitació semblava tenir un destí diferent. A la cuina humil s'hi cuinava, s'hi menjava, s'hi emmagatzemaven aliments i utillatge, i també s'hi passava l'estona, s'hi cantaven cançons en grup o s'hi explicaven històries. Per contrast, a les cases benestants solia haver-hi un lloc per cuinar, un lloc per menjar, un lloc per guardar els productes alimentaris, un lloc per preparar els plats, un lloc per seguir la conversa iniciada a taula.

Aquests llocs, utilitzats de manera diferent pel servei i pels propietaris, tenien la seva arrel en els palaus aristocràtics barrocs. La definició d'una o més funcions específiques per a cada espai, doncs, marcava l'evolució econòmica i de poder d'un grup social.

A principis del segle XIX, la casa gremial era una tipologia diferent de la de l'habitatge humil. La professió familiar determinava l'agrupació de les estances i l'ocupació que se'n feia: a la planta baixa hi havia l'entrada, la botiga o el taller, i la cuina; a la planta primera, la sala i les habitacions; a la planta superior, el terrat. L'ús de les plantes

anava de més a menys públic, a mesura que s'anaven pujant pisos. Tota la família, dels avis als nets, conjuntament amb mossos i aprenents, vivien en el mateix edifici. D'aquesta manera, l'organització de la feina i la vida familiar es desenvolupava sense establir jerarquies i afavoria el traspàs de coneixement d'una generació a l'altra. Era fàcil saber la professió familiar només veient els estris disposats a l'entrada: eines de construcció per als mestres de cases, serres i malls per als mestres fusters, per exemple. Per la seva banda, les cases dels professionals liberals tenien una tipologia pròpia. Construïdes dins la ciutat, també tenien la paret mitgera com element base per a la seva formació, i agrupaven un nombre major de crugies, de plantes i d'estances que les altres cases. En això eren com una casa benestant. Segons les possibilitats econòmiques dels propietaris o dels habitants, els immobles agrupaven més o menys habitacions, entre cinc i vint-i-una. I a més habitacions, menys multifuncionalitat dels espais.

És en aquests habitatges on es pot resseguir la transformació social de les classes dirigents, ja que a mesura que els palaus s'abandonaven i quedaven desocupats, les cases de procuradors, de metges, d'arquitectes, d'impressors, de farmacèutics, de banquers, entre d'altres, augmentaven les dimensions físiques i la representativitat simbòlica dins el teixit urbà. Fins al punt que, amb el trasllat de l'activitat professional fora de l'espai domèstic, les cases dels professionals liberals van deixar de banda el seu ús públic, van tancar-se en elles mateixes i van definir-se bàsicament com un lloc per a la intimitat i la vida privada. L'ofici o professió dels habitants d'una casa també es manifestava amb la mateixa organització i desenvolupament dels espais, és a dir,

amb la tipologia arquitectònica. I així, algunes plantes baixes van començar a dividir-se amb l'establiment d'una part per a l'atenció als clients, uns aparadors, una rebotiga i un magatzem, mentre que en altres casos, com els notaris, arquitectes, metges o advocats, el despatx va passar a ser el centre d'una composició arquitectònica que vertebrava la resta de dependències públiques, amb un accés més controlat i un perímetre més recollit, per garantir la privacitat dels negocis que s'hi realitzaven. Per tant, no hi ha una tipologia general i única vàlida per a totes les professions, siguin liberals o menestrals. I és lògic que amb el pas del temps i el creixement econòmic de les famílies apareguessin tipologies arquitectòniques diferents segons les necessitats específiques de cada professió. Totes elles, tanmateix, adoptaven característiques que fins aleshores només havien tingut els palaus senyorials.

Un cas paradigmàtic d'aquesta transformació és l'evolució històrica i constructiva de la Casa Masó. L'agost de 1845, Francesc de Paula Montaña va comprar la casa número 31 del carrer Ballesteries a Narcís Salvatella i al seu fill Francesc, que eren rellotgers. Montaña era doctor en medicina i cirurgià, i possiblement es dedicava a l'ofici de barber. Immediatament després, el setembre del mateix any, va demanar permís per fer obres. L'edifici existent era de planta baixa amb dos pisos. Tenia la porta de l'escala interior a l'esquerra i l'obertura de botiga a la dreta, més gran. Les dues finestres de les habitacions superiors que donaven al carrer estaven situades de manera no simètrica. La nova construcció reedificava completament les portes de la planta baixa i aixecava l'edifici fins a quatre pisos i projectava els balcons centrats amb la porta de la botiga. Lamentable-

ment no se'n conserva un inventari que permeti descriure'n la distribució interior i la funció de les estances d'aquest edifici. Tanmateix, podem inferir-ho a partir de l'inventari d'una casa situada al mateix carrer i que era de Paula Cargol, amb qui s'havia casat Montaña en segones núpcies el 1833. Paula era vídua de Pere Fuster, que també era metge, cirurgià i barber. A la planta baixa de l'immoble hi havia l'espai públic de la barberia (denominat «botiga» en el document), la cuina i el menjador; al primer pis, el dormitori principal i una saleta on guardaven la roba, els llibres i les eines de cirurgia; al segon pis, les dependències de la filla; i al tercer i quart pis, tres dormitoris diferents. És probable que el disseny interior de l'edifici construït el 1845 al número 31 del carrer Ballesteries no diferís gaire d'aquest model, que es correspon a la tipologia de casa gremial descrita per Ramon Ripoll.

Quan el 1874 va morir Montaña, la propietat de la casa va passar a mans de la seva fillastra, Narcisa Fuster i Cargol, que havia enviudat el mateix any 1874 de Jaume Valentí i Rovira, metge procedent de Vilanova i la Geltrú. El matrimoni Valentí Fuster tenia dues filles, Gertrudis i Paula, que el 1877 es va casar amb l'advocat Rafael Masó i Pagès. Uns anys després, el juliol de 1880, el matrimoni es va establir a l'edifici del carrer Ballesteries, poques setmanes abans que nasqués el seu segon fill, l'arquitecte Rafael Masó i Valentí. Durant un parell d'anys havien estat arreglant l'habitatge, al qual van integrar la casa del costat, que el pare va comprar just després de casar-se. El 1886 van refer els espais interiors, com a mínim de l'edifici annexionat. Fou aleshores que es van substituir els forjats existents a la primera crugia per forjats de bigues de ferro col·locades

entre les parets mitgeres, a fi d'anivellar els terres dels dos immobles. Rafael Masó i Pagès va entrar a l'Ajuntament de Girona com a regidor el 1885. Quatre anys després va ser nomenat diputat provincial per la circumscripció de Figueres. El 1889 va fundar el *Diario de Gerona*, amb la redacció situada a la mateixa casa del carrer de les Ballesteries i la impremta uns metres més enllà, al número 3 de la pujada de Sant Feliu. L'agost del mateix any 1889 algú el va denunciar perquè havia fet obres il·legals, que tenien bàsicament a veure amb la modificació d'una de les portes de la façana del carrer i amb la construcció de les galeries a la façana del riu. L'arquitecte municipal Manuel Almeda va inspeccionar l'edifici i finalment l'Ajuntament va legalitzar les intervencions sense penalització, ja que la denúncia s'havia presentat tres anys després de la seva realització. Possiblement, la denúncia era un indicador més de la forta presència social i política que els Masó adquirien en una capital de província.

La puixança dels Masó va fer que poc després comprassin la casa del número 35 i que traslladessin la impremta a l'àmplia planta baixa resultant de la unió dels tres immobles. La nova casa annexada havia estat reconstruïda completament el 1851 i s'havia remodelat el 1865, quan s'hi havia aixecat un tercer pis i s'havia modificat la façana del carrer. Ara, al 1895, es tornava a reconstruir del tot i s'integrava al conjunt, repetint la mateixa forma i estructura de la casa 33 i bastint-hi una escala de servei que comunicava les tres plantes i el terrat a la galeria, un element singular de la façana del riu que es va mantenir força inalterat fins el 1920. Segons la memòria entregada per Rafael Masó i Pagès, amb els plànols signats pel mestre d'obres Josep Vila i Pallol, es

van decorar les cornises amb ornamentacions exteriors de motllures de ciment, les mateixes que es conserven avui dia, es va aixecar el mur de façana uns vuitanta centímetres, es van anivellar els terres amb els altres dos immobles i es va variar l'eix dels forjats, ja que fins aquell moment anaven de la façana a la crugia i a partir d'aleshores les biguetes de ferro s'havien de recolzar entre parets mitgeres, tal com obligava una Reial Ordre de 1878.

L'arquitecte Rafael Masó i Valentí va néixer a la casa número 31 quan encara era un immoble d'una sola crugia. De petit va veure com feien obres i allargaven la llar amb la casa del costat. Just abans d'anar a la universitat va tornar a veure paletes i fusters ampliant l'espai on vivia amb els seus pares, germans i germanes. L'avi havia mort un parell d'anys abans. Quan finalitzava els estudis d'arquitectura a Barcelona, va començar a pensar a reformar altre cop la casa dels pares. I així, el maig de 1911, Rafael Masó i Pagès va tornar a demanar un permís d'obres a l'Ajuntament, en aquella ocasió per reformar les cases 31, 33 i 35 del carrer de les Ballesteries sota la direcció tècnica del seu fill Rafael.

El 1915, en morir Rafael Masó i Pagès, la vida a la llar del carrer de les Ballesteries va redefinir-se de nou. Sobre-tot a partir de 1918, quan Santiago, l'hereu, va casar-se amb Carme de Vinyals i de Font, filla d'un important hisendat de Flaçà, i va ocupar el lloc simbòlic de pare de família. Just abans, el desembre de 1917, havia comprat la casa amb el número 29, un immoble que havia estat reformat completament l'estiu de 1904 segons un projecte de l'arquitecte Isidre Bosch i Batallé. L'abril de 1918 Santiago va demanar permís per reformar les cases 29, 31, 33 i 35. El nou matrimoni, que

convivia amb la mare i les germanes de Santiago a les plantes primera i segona, va seguir el mateix model de desplegament horitzontal de superfície habitable que havia practicat el seu pare gairebé quaranta anys abans. Joan, el germà farmacèutic que en morir el pare s'havia encarregat de la impremta familiar, va ocupar la tercera planta, i mossèn Carles de Bolòs i Vayreda, redactor en cap del diari familiar, el de la quarta. Les obres es van acabar a principis de 1920, moment en què la Casa Masó va esdevenir un testimoni constructiu exquisit de l'evolució i creixement de les classes dirigents a Girona, un espai amb tres habitatges lligats als negocis de la família: la impremta, el diari i el despatx professional.

Com vivien els senyors?

A la primera intervenció de 1912, l'arquitecte va partir la planta principal en dues zones diferenciades segons la seva funció: entrant a la dreta, els espais per al treball i la recepció de visites; a l'esquerra, els espais familiars. D'aquesta manera, els sons del carrer i l'ús dels balcons quedaven relegats principalment a l'activitat professional del pare, advocat i procurador de tribunals. A la segona fase, es va afegir una nova peça al conjunt existent d'habitacions professionals, les que tenen balcó al carrer de les Ballesteries, enfilades entre elles mitjançant tres portes dissenyades per l'arquitecte. Aquesta nova peça ocupava part de la primera planta de l'immoble que Santiago acabava d'adquirir

L'accés principal a aquests espais professionals era a través de la porta situada al cor del vestíbul. A la primera intervenció aquesta porta era la que avui dona accés al

despatx, voltada discretament per una vidriera en la seva part superior, que permetia que la llum provinent del carrer arribés al vestíbul. La nova porta, situada a la segona fase d'obres de 1920, encara era més funcional, en aquest sentit. Comunica amb una sala d'espera, espai que podria haver-se conformat prèviament. Seguint el recorregut cap a la dreta, d'aquesta sala es passa a la biblioteca, on abans de 1920 hi havia el despatx del pare. Ho demostra el pas de circulació interior cegat per les dues llibreries en cantonada de l'estança, una comunicació amagada amb el rebedor. El recorregut professional finalitza al despatx, un espai de representació professional emfatitzat per la llibreria de fons, que ressegueix tota la paret mitgera de la casa 29, i la cadira lleugerament més elevada del propietari, en relació a les dues destinades als clients. El conjunt lateral, compost pel sofà i les dues butaques, afavoria la conversa més distesa i propera, en una composició de vellut que l'unifica amb la tapisseria dels seients i el cortinatge que protegeix l'accés al balcó.

Un dels espais més celebrats de la casa és el vestíbul que inicia aquest recorregut professional. Formalment està organitzat en tres zones diferents, delimitades pels sostres mitjançant dues fusteries de llistons quadrats i un travesser: rebedor, distribuïdor central i escala interior. El paviment és comú a les tres zones, de peça hidràulica i quadrada a junt seguit. Al rebedor, entrant a la dreta, hi ha una obertura de porta protegida per una cortina que comunica directament amb la biblioteca. El disseny de les parets oculta també la porta del pas de servei interior cegat, que enllaça igualment amb el mateix espai. A l'altre costat del rebedor, entrant a l'esquerra, una porta amb vidriera a l'anglesa dona accés a

un corredor de servei que conduïa al magatzem i a la cuina. El penjador de fusta i la bastonera de ceràmica del rebedor accentuen l'ús d'acollida, ja fos dels clients o dels convidats, com dels mateixos familiars. La zona central de distribució, presidida per un rellotge de fabricació francesa de mitjan segle XIX i amb sis cadires de curul de caoba encoixinades amb vellut verd permetia allargar, si calia, les funcions de la sala d'espera. D'aquesta manera, la sensació de privadesa dels clients anava en augment a mesura que passaven d'un espai a l'altre, del rebedor al despatx, talment com si fossin cambres i avantcambres palatines, d'accés cada cop més restringit.

Si en comptes de situar-nos en l'experiència del visitant professional ho fem amb la del convidat familiar, l'exhibició social de la família Masó donava una lectura diferent al vestíbul, que passa a enllaçar amb el menjador, un espai confortable, auster, harmoniós i ple de referències culturals i erudites que, segons els principals ideòlegs del noucentisme, expressava els valors morals i estètics de la família Masó mateix. La pràctica de compartir taula, especialment en els dies festius, era un dels puntals de la sociabilitat familiar i dels amics. Ara bé, tant per a uns i com per als altres, per als clients i per als convidats, l'escala interior, la tercera zona del vestíbul, era només una escenografia. Aquest nucli intern de comunicació vertical entre les plantes primera i segona ha esdevingut tota una icona de l'entrada de la modernitat arquitectònica a Catalunya. El joc de verticalitat dinàmica dels llistons de fusta estrets i allargats, accentuat per la llum de la claraboia superior i pel contrast de la tonalitat fosca de la fusta i la clara de l'arrimador ceràmic, augmentava la sensació de profunditat i alçada, eixamplant

la perspectiva i lluminositat del vestíbul d'entrada, un espai sense comunicació directa amb les façanes, situat al centre de l'edifici. Masó va utilitzar una solució similar a l'habitatge de la Farinera Teixidor, a la Casa Ensesa i a la Casa Masramon d'Olot, i el volia construir igualment al seu habitatge, previst a les plantes tercera i quarta de la Casa Masó mateix. El seu ús era exclusiu de la família. Condueix a la segona planta, on un nou vestíbul endreça l'accés als diferents dormitoris, entre els quals destaca el principal.

Amb l'ampliació de 1920 a la casa 29, Masó va crear un únic conjunt a la segona planta dins la mateixa crugia: el dormitori, un vestidor interior i un lavabo amb bany. Eren espais destinats al matrimoni Santiago Masó i Carme Vinyals. Actualment el vestidor ha desaparegut, ocupat per la caixa i el vestíbul de l'ascensor. Només se'n conserven les dues portes que comunicaven amb el dormitori. El mobiliari del dormitori és un joc procedent de la família, un llit isabelí de caoba, dues tauletes, un tocador, una calaixera i quatre cadires. Pel que fa al bany, que s'ha considerat un dels primers de Girona, és un espai sanitari lluminós i ventilat, amb paviment hidràulic, arrimador de ceràmica vidriada i vidrieres emplomades a la paret que dona a la galeria. El conjunt de les tres peces construeix tot un manifest íntim del confort de la vida privada dels senyors, les habitacions més allunyades de l'entrada i a les quals, molt probablement, només el servei tenia accés, tot i que per un recorregut diferent.

Tal com passava als palaus barrocs, les cases benestants de principis del segle XX tenien uns espais i uns recorreguts que eren propis del servei, un personal que a la Casa Masó era femení, unes dones que s'encarregaven de fer les com-

pres, de rentar, de netejar, de planxar, de cuinar, de servir, de tenir cura de la mainada. Des de 1920 habitaven la tercera planta de la casa número 29 i es desplaçaven verticalment per l'edifici amb l'escala de cargol que parcialment es conserva a un extrem de la galeria i que comunicava directament les seves habitacions amb el safareig, la cuina i el bany dels senyors. És probable que anteriorment ocupessin la tercera planta de l'immoble, ja que des de 1895, com hem vist, hi havia una escala de servei a l'altre extrem de la galeria. Possiblement, la primera cuina es trobava on avui la museografia de 2012 ha situat un cosidor. En ampliar la superfície útil amb la casa 29, l'arquitecte va situar una nova cuina amb un rebost ampli a la primera planta, de manera que va poder redefinir aquesta zona. La porta del rebedor que havia comunicat amb la cuina ara donava accés a un corredor que finalitzava en el magatzem adjunt a la nova cuina, actualment suprimit també per la caixa i el vestíbul de l'ascensor. Aquest espai lateral, simètric a les habitacions més privades del recorregut professional de la mateixa planta, estava destinat al servei, tant per descarregar les compres al rebost com per portar qualsevol elaboració de la cuina als espais de treball de la façana del carrer de les Ballesteries, tal com denota l'obertura de doble sentit de la porta entre el rebedor i el corredor.

Aquest ús explicaria també l'existència de l'antic pas de servei amb l'actual biblioteca. De la mateixa manera, l'actual cosidor també comunica directament amb aquest corredor de servei. És probable que aquesta estança hagués fet les funcions d'*office*, és a dir, d'espai per preparar la presentació dels plats abans de servir-los a taula.

A més d'aquestes peces i usos dins la nova tipologia d'habitatge senyorial, hi ha altres elements que remarquen arquitectònicament la importància i el prestigi de la família que l'ocupava. L'entrada mateix, creada de nou amb la intervenció de 1912, exhibia la imatge noble que els Masó tenien d'ells mateixos. El nou accés monumental, el primer contacte amb el visitant, construïa un portal d'entrada dovellat de mig punt, característic de les masies i palaus dels segles xv i xvi. El conjunt configurava una escenografia tradicional i popular, d'inspiració barroca per la ceràmica i les cites als models constructius propis de les masies, de l'embigat de fusta a les ornamentacions en guix de les escaioles figurades. Era un espai d'acollida que podia ser obert i utilitzat de manera pública en dies assenyalats. La forma semicircular dels graons que duen a l'escala podia actuar de plataforma des d'on adreçar un missatge a un grup reduït de persones. Per altra banda, els plafons oberts de la porta permetien la contemplació de l'espai des del carrer. Fins i tot durant la nit, quan els fanals il·luminaven l'entrada i reforçaven la seva presència sacralitzada amb el patró de la ciutat i la protectora de la família, santa Paula. La llum remarcava la doble funció de protecció de l'entrada: inhibir lladres i altres assaltadors d'habitatges, i fer presents les advocacions familiars que protegien la família i la seva llar.

Aquest mateix orgull familiar de classe explica els motius simbòlics figurats que hi ha a l'arrimador que acompanya l'escala principal de l'edifici. Entre les peces ceràmiques rectangulars de base groga disposades a la mescla, les peces quadrades representen motius heràldics relacionats amb els noms, cognoms i oficis de la generació dels avis, pares i ger-

mans de Rafael Masó, com el dret, la farmàcia o l'arquitectura. Continuació de l'entrada i avantsala del vestíbul interior de l'immoble, l'escala principal recordava al visitant que es trobava en un espai on els oficis i els avantpassats legitimaven el poder de la família i el seu lloc entre les classes dirigents.

Fins i tot la façana mateix del carrer de les Ballesteries dotava a l'immoble d'una funció representativa adient a l'estatus social dels Masó i a la seva integració als cercles de poder de la ciutat. La carrera política de l'avi i el pare, continuada pel germà Santiago i l'arquitecte mateix a nivell municipal, demostrava la notorietat assolida per la família en el teixit d'una capital que era un pol d'atracció per a les famílies més importants de la província. Per això Rafael Masó va cercar establir un vincle amb l'arquitectura medieval i barroca característica dels casals i palaus del Barri Vell, perquè eren els dos estils històrics més destacats de Girona, explícits en la mateixa catedral que presideix el perfil urbà.

En aquest sentit, possiblement la contribució més decisiva de la reforma de la façana del carrer de les Ballesteries va ser el nou parament exterior de pedra tosca que agrupa les quatre cases en planta baixa. La sensació de robustesa i antiguitat de l'immoble es deu sobretot a l'acabat rugós i noble de les pedres que en componen el marc longitudinal de circulació, paral·lel a la carretera, que aleshores era la via principal de comunicació entre Madrid i França. L'arquitecte havia definit aquest llenç noble per al vianant també a la farinera Teixidor, que estava construint mentre projectava la primera reforma de la casa materna. Va ser a la segona reforma, però, que Masó va refer completament les obertures amb arcs de mig punt, ordenades regularment. L'acabat

actualitzava i citava la mateixa idea de basament monumental en la composició de façanes pròpia dels palaus florentins del segle XV, concretament el perfil bossellat del Palazzo Medici Riccardi de Michelozzo di Bartolomeo.

Però més enllà d'aquestes intervencions, l'impacte urbanístic més definitiu de la casa va ser a la reforma de la façana del riu, que va concloure la segona fase d'obres. Un dels enllaços urbans de la ciutat i el seu Barri Vell era a través del pont de Sant Agustí. Des d'aquest pont, la visió conjunta dels campanars de la catedral i la col·legiata de Sant Feliu definia una imatge representativa de la ciutat. Justament des d'aquesta perspectiva, entre els dos campanars, hi havia el nucli de cases que acabaria conformant la casa Masó. L'arquitecte va adonar-se de la potencialitat icònica de l'immoble i del seu lloc potent en el paisatge monumental de la ciutat. Quan el 1916 es va construir el pont dit d'en Gomez, que també unia el carrer de les Ballesteries amb la riba esquerra de l'Onyar, els punts de vista sobre l'escenografia urbana i la centralitat de la casa Masó es van ampliar encara més. En els anys en què les postals eren un mitjà potent de comunicació ràpida i de creació d'imatges icòniques, la Casa Masó va escampar-se arreu al costat de la catedral i Sant Feliu, presidint el nucli de les façanes sobre el riu. Així doncs, és lògic que a la segona fase l'arquitecte emfatitzés aquesta presència estètica i urbana de l'edifici mitjançant la façana del riu, una composició vertical i abstracta de galeries que subratllava cromàticament amb la ceràmica vidriada dels plafons, la fusteria i les persianes, i que culminava amb el coronament abarrocat de la quarta planta, un perfil de tancament propi de les façanes i portalades barroques que era tota una manifestació de poder.

Bibliografia

- BOSCH, M. *La formació d'una classe dirigent (1790-1850): Els Carles en la societat gironina*. Universitat de Girona, 2018.
- DE PALOL, M. *Girona i jo*. Fundació Valvi i CCG Edicions, 2010.
- FALGÀS, J. *Casa Masó: Vida i arquitectura noucentista*. Fundació Rafael Masó i Triangle Postals, 2012.
- *Masó interiors*. Fundació Rafael Masó i Úrsula Llibres, 2016.
- JACOBY, S. *The Reasoning of Architecture: Type and the Problem of Historicity*. (Tesi doctoral no publicada). Technischen Universität Berlin, Alemanya, 2013.
- Ripoll, R. *L'arquitecte, l'arquitectura i la ciutat: Girona 1760-1835*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2005.